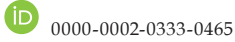

MACIEJ KIJOWSKI
University of Occupational Safety Management in Katowice

Kwiaty polskie by Julian Tuwim as a Reflection on Law, the Political System, and the State

*In celebration of Łódź
and its inhabitants*

SUMMARY

Kwiaty Polskie by Julian Tuwim a multi-thread multifaceted masterpiece. The author of the article discusses it through the prism of legal and political content identifiable in the text without omitting references to the state and its system in Tuwim's earlier works, and indicates the way in which the short-term student of law school perceived and experienced law. The superb boyish laws are the fragment of *Kwiaty Polskie* which the author analysed in terms of the legislative technique.

Keywords

Julian Tuwim, *Kwiaty polskie*, law, political system, state

"His talent was that of a genius. (...) A great man has passed, who was a grand poet. His work and memory shall remain."¹
 "Who else since the Romantics has done more?"²

Today, he and his arch-narrative poem are often forgotten.³ *Kwiaty polskie* is a lyrical work *par excellence*,⁴ a recapitulation of the poet's output,⁵ and at the same time – as he himself aptly argued – his *opus magnum* and *opus vitae*, his "greatest and grandest work."⁶ It was its fragments that operated in the occupied country circulating anonymously,⁷ like *Pierwsza przechadzka* by Leopold Staff, *Żołnierz polski* by Władysław Broniewski, and *Pieśń o żołnierzach z Westerplatte* by Konstanty Ildefons Gałczyński.⁸

*

I.

The stereotypical perception of Julian Tuwim as a writer indifferent to legal issues resulted from an excessively unilateral recollection of his sister regarding the beginnings and later course of the poet's legal studies. Irena Tuwim was certainly correct in writing that both their parents' dream, especially their mother's, was for their son to enrol at the university in Warsaw and to pursue the career of a lawyer or doctor after completing his studies. Clearly "the good son, compliant with his parents' will, went, though reluctantly, to Warsaw and enrolled into the law school."⁹ Irena remembered that her bro-

¹ Leopold Staff, *Nowa Kultura*, issue 1, (1954): 1. [Unless indicated otherwise, quotations in English were translated from Polish]

² Artur Sandauer, "Julian Tuwim," in *Poeci trzech pokoleń*, ([Warsaw]: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1973), 77.

³ See Aneta Wiatr, "Ekspres Tuwim," *Twórczość*, issue 5, (2001): 41–53; the conclusion "possibly the greatest after Lesman" (*ibid.*, 53) was presumably intended to add Tuwim magnificence, though it seems pointless to put above him even the entire output of the author of *Łąka*.

⁴ Cf. Anna Dzieniszewska, "«Kwiaty polskie» Juliana Tuwima. Próba interpretacji," *Przegląd Humanistyczny*, issue 2, (1963): 79; Ryszard Matuszewski, "Poeta rzeczy ostatecznych i rzeczy pierwszych (o recepcji twórczości Juliana Tuwima)," in Julian Tuwim, *Wiersze 1*, edited by Alina Kowalczykowska (Warsaw: Czytelnik, 1986), 94. A. Sandauer used a fitting designation of "overarching lyricism"; Sandauer, *Julian Tuwim*, 66.

⁵ Cf. Dzieniszewska, "«Kwiaty polskie»," 79; Anna Węgrzyniak, *Ja głosów świata imitator. Studia o poezji Juliana Tuwima* (Katowice: Wydawnictwo Naukowe Śląsk, 2005), 13.

⁶ Węgrzyniak, *Ja głosów świata*, 11. The poet thus confessed on 20 January 1941 in Rio de Janeiro: "I think this is going to be the most important thing I would have written in my life" – [J. Tuwim], "W 74 rocznicę urodzin. Listy Tuwima do siostry," submitted for print by Irena Tuwim, *Polityka*, issue 37, (1968): 7. He was right.

⁷ Vide Dzieniszewska, "«Kwiaty polskie»," 89, 91; Matuszewski, *Poeta*, 88; Krystyna Żywulska, "Modlitwa," in *Wspomnienia o Julianie Tuwimie*, edited by Wanda Jedlicka, Marian Toporowski (Warsaw: Czytelnik, 1963), 231–237; Piotr Michałowski, "Wstęp," in Julian Tuwim, *Kwiaty polskie*, introduction and edited by Piotr Michałowski (Kraków: Universitas, 2004), 58; Jadwiga Sawicka, *Julian Tuwim* (Warsaw: Wiedza Powszechna, 1986), 276; Krzysztof Zajęczkowski, *Westerplatte jako miejsce pamięci 1945–1989* (Warsaw: IPN, 2015), 153.

⁸ See Zajęczkowski, *Westerplatte...*, 153.

⁹ Irena Tuwim, "Czarodziej," in *Wspomnienia...*, 13; (cf. also Alina Kowalczykowska "Tuwim – poetyckie wizje Łodzi," *Prace Polonistyczne*, series LI (1996): 17), according to whom it was Tuwim's father who mostly prepared him for a legal career.

ther “did not treat his studies seriously” and “thinking in legal categories was throughout his life something emphatically contrary to him.”¹⁰ With all due respect to Mariusz Urbanek and his efforts to promote knowledge about Tuwim, I regret that he accepted Irena Tuwim’s words indiscriminately and he only modified his own assumptions¹¹; having said that, I cannot be sure whether the term “boring legal studies”¹² applied to every student of that school or only Tuwim for whom they “stopped (...) were no longer necessary”¹³ – with that I can agree. He had the right to abandon his legal studies and transfer to Polish studies. The fact of coming into contact with the law coupled with his brilliant mind and artistic sensitivity were enough for the poet to feel *lex* and *ius*, and to masterfully include them in his works. I do not share Irena’s conviction that Julian did not think in legal categories. He may not have think mainly through them, but they were an important element. He was not indifferent to the law.

Tuwim moved to Warsaw in 1916 “to start legal studies.”¹⁴ That and other similar seemingly descriptive statements are actually revealing as they unambiguously prove that the boring and unnecessary studies (according to Urbanek) became, even if only partially, the reason why Tuwim left his family town, established the Skamander poetic group, and could develop his great poetic talent.

Nie miałem serca dla Warszawy,
Gdy opuszczałem miasto Łódź,

My heart was not set for Warsaw,
When I was leaving the city of Łódź,

he recollected years later,¹⁵ as he left the city to study law. That was because one could not do that in Łódź: The University of Lodz and its Faculty of Law and Economics at that time with courses in law and administration, law and economics, and law and judiciary was established only in 1945.¹⁶

¹⁰ Tuwim, *Czarodziej*, 13.

¹¹ Cf. Mariusz Urbanek, *Tuwim. Wylękniony bluźnierca* (Warsaw: Iskry, 2013), 34–35.

¹² *Ibid.*, 34.

¹³ *Ibid.*, 35. Yet he presumably remembered about them when creating his excellent “translations” of Latin definitions, expressions and legal maxims or the delicious aphorism “Court: a group of people deciding which party had the better lawyer” – vide Piotr Szczepański, “«Niech prawo zawsze prawo znaczy, a sprawiedliwość – sprawiedliwość» – od prozaicznego żartu aż po dogłębną refleksję nad prawem w twórczości Juliana Tuwima,” in *Prawo i literatura. Szkice drugie*, edited by Jarosław Kuisz, Marek Wąsowicz (Warsaw: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2017), 100–103.

¹⁴ Kowalczykova, *Tuwim...*, 7; similarly, Krystyna Ratajska (*Kraj młodości szczęśliwy. Śladami Juliana Tuwima po Łodzi i Inowłodzu* ([Łódź]: Wydawnictwo Literatura, 2002), 189) – he left Łódź “to start legal studies and the University of Warsaw”; also Joanna Podolska, Igor Rakowski-Kłos (*Spacerownik. Śladami Juliana Tuwima* (Łódź: Agora, 2013), 96) – “he came to Warsaw (...) to study at a university the kind of which was not available in Łódź at that time.”

¹⁵ J. Tuwim, *Kwiaty polskie*, edited by Tadeusz Januszewski (Warsaw: Czytelnik, 1993), 171. Consecutive quotations from the narrative poem will come from this edition.

¹⁶ See Józef Chwieśko, “Zarys dziejów Wydziału Prawa Uniwersytetu Łódzkiego,” in *Dwadzieścia lat Wydziału Prawa Uniwersytetu Łódzkiego* (Łódź: Stowarzyszenie Absolwentów Wydziału Prawa i b. Wydziału Prawno-Ekonomicznego Uniwersytetu Łódzkiego, 1967), 7; Józef Litwin, “Znaczenie Wydziału Prawa Uniwersytetu Łódzkiego dla naszego miasta i jego okręgu,” in *ibid.*, 26; Stefan Lelental, “Kalendarium,” in *70 Lat Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego*, edited by Agnieszka Liszewska, Anna Pikulska-Radomska (Łódź:

Tuwiim's life and artistic work were stretched between three journeys: the already mentioned journey in the autumn of 1916 from Łódź to Warsaw, the multi-stage journey in 1939–1941 from Poland (through several intermediate European states) to Brazil and eventually to the United States, and, finally, in the spring of 1946 from the United States to Poland.

"There are no laws" – Tuwim wrote that on 5 July 1917.¹⁷ That ambiguous statement cannot be easily shrugged off or passed over in silence as it was made by a person who was already an adult, a co-founder of the Skamander group, who recently wrote *Wiosna* (though very recently), a Varsovian, and, quite importantly, someone with already some experience with and disappointment in the fundamentals of legal studies, still inclined for provocation.¹⁸ Was it he who had no rights, not any, any at all, rights *in genere*, or was the soon-to-be author of *Czyhanie na Boga* alluding mainly to the anti-Polish laws of Russia and those of the German General Governor of Warsaw? Years later he admitted in *Kwiaty polskie* that he did not like lawyers, that he disliked the "gosudarstwo" just like he disliked beaches and spinach; roast, too, "if it's not tender," while he loved *Pan Tadeusz*, the influence of which on *Kwiaty...* was overwhelming.

II.

Tuwim's Łódź character can and should be discussed from various points of view: firstly, considering the topography of the city and its "bad beauty," *strictissime* the addresses associated with the poet's life¹⁹ (including the place where he was born²⁰), or his participation in the literary life of the

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2015), 9; Bohdan Baranowski, Krzysztof Baranowski, *Pierwsze lata Uniwersytetu Łódzkiego (1945–1949)* (Łódź: Uniwersytet Łódzki, 1985), 20–33, 101–115. The first attempts in Łódź to train lawyers and offer legal supplementary training for officials date back to 1928 when the Institute of Administrative Law and a Division of the Free Polish University were established – vide B. Baranowski, K. Baranowski, *Pierwsze lata...*, 13–19; K. Baranowski, *Oddział Wolnej Wszechnicy Polskiej w Łodzi 1928–1939* (Warsaw–Łódź: PWN, 1977), 9–31, 64–67.

¹⁷ Julian Tuwim, "[Myśli urywkowe]," in *Juwenilia 2*, edited by T. Januszewski, Alicja Bałakier (Warsaw: Czytelnik, 1990), 296.

¹⁸ Cf. Maciej J. Nowak, "Utarczki z miejscowymi kretynami. Rzecz o Tuwimie," *Przegląd*, issue 11, (2019): 40–41.

¹⁹ See Tuwim, *Czarodziej*, 9–10; Ratajska, *Kraj...*, 10, 12, 56; Podolska, Rakowski-Kłos, *Spacerownik...*, 20, 32–46, 52–83; Janusz Stradecki, "Kalendarium życia i twórczości Juliana Tuwima," in Julian Tuwim, *Wiersze 1*, 121–122, 126; Ryszard Bonisławski, *Łódzkie adresy Juliana Tuwima* ([Łódź]: Towarzystwo Przyjaciół Łodzi, 1995), and *passim*; Ryszard Bonisławski, "Łódzkie adresy Juliana Tuwima," in Julian Tuwim, *Biografia – twórczość – recepcja*, edited by Krystyna Ratajska, Tomasz Cieślak (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2007), 9–18; Ryszard Bonisławski, *Łódź Juliana Tuwima. Łódzkie korzenie poety* ([Łódź]: Wydawnictwo Hamal Andrzej Machejek, 2013), and *passim*; Katarzyna Badowska, Karolina Kołodziej, *Przewodnik literacki po Łodzi* (Łódź: Centrum Inicjatyw na rzecz Rozwoju „Regio,” 2017), 353–362; Zdzisław Konicki, *Ulice Łodzi. Ulice w szachownicę...* (Łódź: Wojciech Grochowalski, 1995), 7, 19, 23, 27; Dariusz Kędzierski, *Ulice Łodzi* (Łódź: Dom Wydawniczy Księży Młyn, 2009), 51.

²⁰ See Ratajska, *Kraj...*, 10; Podolska, Rakowski-Kłos, *Spacerownik...*, 32; Badowska, Kołodziej, *Przewodnik...*, 353; Bonisławski, *Łódzkie adresy...* (1995), 11–13; Bonisławski, *Łódzkie adresy...* (2007), 12; Bonisławski, *Łódź...*, 11–13; Ratajska, Cieślak, "Wprowadzenie," in Julian Tuwim, *Biografia...*, 5. Vide also *vota separata* by Konicki (*Ulice...*, 7) and Jerzy Widok ("Łódzkie

city²¹; secondly, considering Łódź references in the poet's works (mostly in *Kwiaty...*²²); and thirdly, by seeing in Łódź a special never-fading value present in the poet's life and works, and which is extremely significant also for me, as I dedicated this paper to Łódź and its inhabitants.

III.

Kwiaty polskie are considered an example of a non-Tyrtean *inter arma* view on the homeland from the perspective of forced emigration, of the author on himself as a wanderer and a pilgrim,²³ but also a sign of a belief in a better future.²⁴ Tuwim expressed that emotion in his letter to the Minister of Culture and Art excusing his absence from the 1st Rally of the Polish Writers' Professional Union (Krakow, 30 August–2 September 1945)²⁵ in the following manner: "When building the future of the nation on the graves of millions of martyrs we must create a masterpiece which will survive as an eternal monument to all the fallen for Poland, a monument which for future generations will be a source of knowledge and inspiration."²⁶ That was clearly "a powerful inflow of political awareness: acute, fresh, high emotions," as Tuwim wrote to Staff.²⁷

In *Kwiaty...*, as well as in *My, Żydzi polscy*, a narrative poem he wrote that same year, Tuwim's Jewishness took an extremely mature expression; that is true if considered as an outcome of an escape from a previous assimilational indemnification (*Giełdziarze*), but an escape which was

akcenty w poezji Juliana Tuwima. «Jakby tu miasto przystroić w rym?»," *Kronika Miasta Łodzi*, issue 2, (2000): 171), who indicated a different address of the poet's birth than most authors.

²¹ More in Władysław Andrzej Kempa, "Tuwimiana łódzkie (szkic biograficzno-literacki)," *Prace Polonistyczne*, series XXII (1966): 128–139.

²² More in Ratajska, *Kraj...*, 77–110; Ryszard Wierzbowski, "Łódzkie realia *Kwiatów polskich*. Rekonesans," in *Literatura i język Łodzi. Materiały z sesji naukowej w Muzeum Historii Miasta Łodzi zorganizowanej w dniach 18–19 kwietnia 1978 r.*, edited by Antoni Szram, Jerzy Weinberg, Mieczysław Kucner (Łódź: Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Łódzkiego, Towarzystwo Przyjaciół Łodzi, Muzeum Historii Miasta Łodzi, 1978), 63–89. On the famous bench in front of Łódź City Hall Julian Tuwim holds a volume of *Kwiaty polskie* – vide Badowska, *Kołodziej, Przewodnik...*, 58.

²³ Cf. Józef Olejniczak, "Z perspektywy XX wieku," in *Opowieść historię. Prace dedykowane Profesorowi Stefanowi Zabierowskiemu*, edited by Beata Gontarz, Małgorzata Krakowiak (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2009), 123–124.

²⁴ Cf. Wiesław Wróblewski, "Druga wojna światowa w literaturze i sztuce," in *Vir bonus dicendi peritus. Praca dedykowana Profesorowi Henrykowi Komarnickiemu*, edited by Łukasz Tomczak (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2005), 436.

²⁵ The first moments back in Poland when the poet returned on 7 June 1946, in particular the days between 7 and 11 June he spent in Sopot, Tuwim's first Polish *pied-à-terre* were accounted in Gabriela Pewińska, "Julian Tuwim, poeta," in Gabriela Pewińska, Grażyna Antoniewicz, *Sopot. Śladami znanych ludzi* (Gdańsk: Polska Press, 2019), 163–167.

²⁶ As quoted in: Krzysztof Woźniakowski, "Początki działalności Związku Zawodowego Literatów Polskich po wyzwoleniu (sierpień 1944 – wrzesień 1945)," in *Prace ofiarowane Henrykowi Markiewiczowi*, edited by Tomasz Weiss (Krakow–Wrocław: Wydawnictwo Literackie, 1984), 370.

²⁷ Tuwim, "letter to L. Staff of 31 August 1947," in Leopold Staff, Julian Tuwim, *Z tysiącem serdeczności... Korespondencja z lat 1911–1953*, edited by Tadeusz Januszewski, Irena Maciejewska, Janusz Stradecki (Warsaw: PIW, 1974), 34.

well-thought-of, mature and marked by the stigma of the Holocaust.²⁸ That was an attitude completely different from the terror with which Bolesław Lesman reacted to his own Jewishness,²⁹ who in fact scolded Tuwim's early works *de haut en bas*, and who, unlike Tuwim,³⁰ finished his law school and practised law (though, in my opinion, that entered into the spirit and the letter of poetry only slightly.³¹) *Kwiaty polskie* constituted, and rightly so, a place of expiation for the lack of either revolutionary instinct or Jewish self-awareness during the interwar period,³² yet Tuwim used to be "late" even before, e.g. expressing a pacifistic attitude only in 1929, though with the superb work "Do prostego człowieka,"³³ considerably different from the earlier panegyric "Józef Piłsudski."³⁴ Both works corresponded to the dramatic *Pogrzeb prezydenta Narutowicza* and to a far less known poem which he wrote by the end of 1918, i.e. "Na wiecu," which also discussed the political system of the state being an acute satire, though not necessarily as Władysław Andrzej Kempa wrote "of the Polish parliamentarism of the initial years after regaining independence,"³⁵ but rather of the social engineering technique used during the first Polish campaign conducted before the elections to the Legislative Sejm. The poetic texts founded on the poet's

²⁸ Janusz Dunin ("Tuwim jako Żyd, Polak, człowiek," *Prace Polonistyczne*, series LI, 1996) was correct in writing that Tuwim "had never renounced his Jewishness" (p. 82), and in emphasising that the poet "remained outside the circle of the Jewish culture" (90). The fascinating *Pieśń o biciu* proves that unequivocally – vide Kowalczykowa, *Tuwim...*, 15. More on Tuwim's Jewishness – vide Artur Sandauer, "O człowieku, który był diabłem (Rzecz o Julianie Tuwimie)," in *Poeci...*, 79–86; cf. also Krystyna Ratajska, "Czym są Kwiaty polskie Tuwima?," *Czytanie Literatry. Łódzkie Studia Literaturoznawcze*, issue 7, (2018): 364; Małgorzata Szotek-Ostrowska, "Człowiek zaczarowany?" *Więź*, issue 12, (2005): 125–131.

²⁹ Cf. Dariusz Szczukowski, *Niepoprawny istnieniowiec. Bolesław Leśmian i doświadczenie literatry* (Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2019), 93–94.

³⁰ See Stradecki, *Kalendarium...*, 127.

³¹ Cf. Anna Czabanowska-Wróbel, "Leśmian przed Prawem. Wartość życia i wzniosłość prawa," *Czytanie Literatry. Łódzkie Studia Literaturoznawcze*, issue 7, (2018): 11–29. There was a similar issue with Jan Brzechwa, a lawyer and Lesman's cousin, as *Przygody Pchły Szachrajki* was an excellent illustration of the rules of social coexistence, their violations, and the related sanctions.

³² Naturally, also for leaving the country when trying to save one's own life – vide Elżbieta Cichła-Czarniawska, "«Słów szukając dla żywego świata»," in Julian Tuwim, *Poezje*, selected and introduction by Elżbieta Cichła-Czarniawska (Lublin: Wydawnictwo Lubelskie, 1991), 19.

³³ Cf. Edward Balcerzan, "Dialektyka polskiego dwudziestolecia międzywojennego," in *Prace ofiarowane...*, 274.

³⁴ Julian Tuwim, "Józef Piłsudski," in *Idea i czyn Józefa Piłsudskiego* (Warsaw: Biblioteka Dzieł Naukowych, 1934), 245. I agree that Tuwim had replaced the cult following of Piłsudski with "a similarly fervent following of Stalin" (Wojciech Ligeza, "Fascynacje i egzorcyzmy. Tuwim i twórczość Tuwima w kręgu pisarzy emigracyjnych," *Prace Polonistyczne*, series LI (1996): 49), yet I reject the unequivocally negative evaluation of Tuwim's neophyte attitude drawn by Piotr Matywiecki, *Twarz Tuwima* (Warsaw: Wydawnictwo W.A.B., 2008), 331–378. I cannot refrain from quoting the words of Ryszard Daniel Golianek ("Twórczość dedykowana – zagadnienia metodologiczne," in *Kompozytor i jego świat. Bronisław Kazimierz Przybylski in memoriam*, edited by Ewa Kowalska-Zajac, Marta Szoka (Łódź: Akademia Muzyczna im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów w Łodzi, Katedra Teorii Muzyki, 2012), 145) on the multitude of "works dedicated to Joseph Stalin in the Soviet Union or to John Paul II in Poland since 1989": "despite some seeming differences in the pre-conditioning of the authors who have devoted their works to those two figure (...) the contexts and the reasons for dedicating works to them seem fairly similar," and apart from opportunist and egotistic reasons "in both cases (...) there have also been situations of devotion, admiration and adoration."

³⁵ Kempa, *Tuwimiana...*, 131.

knowledge of the state law devoted to the office of the prime minister and its occupants did not condemn evil directly: the comedic monologue “Exposé pana prezydenta”³⁶ or the lyrics of “Dokoła Bartel, incipit” „Jak trudno jest premierem być” “Walery Sławek,” which has been ascribed to Tuwim, though the poet’s constitutional knowledge proved useful in his bold protest against the disgraceful violation of the rights of deputies interned at the Brest stronghold.³⁷ The excellent 1932 satire „Popierajcie LOPP” did not herald a major change yet, though some indication of a change in the poet’s position was visible in the poem “Powody. Piosenka na majową melodię” (1933)³⁸ and a moving series “Z wierszy o państwie” (1935)³⁹; 1936 and *Bal w Operze*⁴⁰ marked a turning point in Tuwim’s view of Poland. It, and other bitter texts from that time, revealed, as Tadeusz Januszewski aptly noted, “instances of oversensitivity of a hypersensitive poet.”⁴¹

IV.

As one might expect from a digressive poem, the story of *Kwiaty...* is feeble. Its associations with *Pan Tadeusz* are known and obvious,⁴² yet it would be impossible to develop a legal analysis of the story of Tuwim’s narrative poem similar to the excellent and vivid analysis developed by Stefan Breyer regarding the legal intrigue in Mickiewicz’s epic poem.⁴³ Apart from various subplots, as the issue reported by Ignacy Dziewierski to Piotr Konow, Esq., of the change of the former’s granddaughter’s surname,⁴⁴ *Kwiaty...* lack the elements of positive law or specific legal actions (more instances of legal dogma in practice and, importantly, Łódź-centric can be found in Reymont’s *Ziemia obiecana*⁴⁵). As for Kon, a defender in political trials before

³⁶ That refers to the President of Ministers, as was the official title of the chief of the government when the office was held by, e.g. Leopold Skulski, the protagonist of the monologue – vide [Januszewski], “Przypisy,” in Julian Tuwim, *Utwory nieznanne. Ze zbiorów Tomasza Niewodniczańskiego w Bitburgu. Wiersze. Kabaret. Artykuły. Listy*, edited by Tadeusz Januszewski (Łódź: Wydawnictwo Wojciech Grochowalski, 1999), 298.

³⁷ See Julian Tuwim, in “Pisarze o Brześciu,” *Wiadomości Literackie*, issue 2, (1931): 3.

³⁸ Cf. Tomasz Cieślak, “Dziwna piosenka Juliana Tuwima,” *Czytanie Literatury. Łódzkie Studia Literaturoznawcze*, issue 3, (2014): 57–63.

³⁹ More in Węgrzyniak, *Ja głosów świata...*, 109–128.

⁴⁰ Cf. Sandauer, *Julian Tuwim*, 63.

⁴¹ Tadeusz Januszewski, “Nieznane utwory Tuwima,” in Tuwim, *Utwory nieznanne...*, 17.

⁴² Cf. Dzieniszewska, “«Kwiaty polskie»,” 76, 94; Węgrzyniak, *Ja głosów świata*, 12, 15; Szotek-Ostrowska, *Człowiek*, 129; Sawicka, *Julian Tuwim*, 258, 261; Michałowski, *Wstęp*, 37–38, 49–51; Alina Kowalczykowska, “Jak Julian Tuwim swój młodzieńczy wizerunek korygował,” in *Studia o poezji Juliana Tuwima*, edited by Ireneusz Opacki, *Skamander*, vol. 3 (1982): 84; Krystyna Ratajska, “Kwiaty polskie – utwór zagadkowy i kontrowersyjny,” *Czytanie Literatury. Łódzkie Studia Literaturoznawcze*, issue 2, (2013): 355–356, 365; Jerzy Paszek, “Blask Kwiatów polskich,” *Śląsk*, issue 4, (2018): 60; Jan Tomkowski, “Julian Tuwim: od piosenki do eposu,” *Nauka*, issue 1, (2013): 94, 95.

⁴³ Stefan Breyer, *Spór Horeszków z Soplicami. Studium z dziedziny problematyki prawnej “Pana Tadeusza”* (Warsaw: Wydawnictwo Prawnicze, 1955).

⁴⁴ See Wierzbowski, *Łódzkie realia*, 75.

⁴⁵ See Aleksander Ujazdowski, “«Chcę, żeby moja Łódź rosła...» – aspekty prawne w *Ziemi obiecanej* Władysława Stanisława Reymonta,” in *Prawo i literatura. Szkice*, edited by Jarosław Kuisz, Marek Wąsowicz (Warsaw: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2015), 36–51.

military courts operating in a special mode in a state of emergency,⁴⁶ Tuwim drew his character in a more favourable manner than he had done in reference to other servants of the law, making ironic remarks in "Adwokaci" and "Referent," or when developing "Przestępca...", "Patriota," "Sprawa Trio Trombini," "Sąd," and "Cud z komornikiem."⁴⁷

Among all the *Kwiaty* ["flowers" in English], there is also the European goldenrod [commonly referred to in Poland as a "mimosa"] (in the epilogue of vol. I), though I mentioned that only to refer to the better known *Mimosae* in Tuwim's output: those "with which autumn begins" as does the poem "Wspomnienie." The poet had the right to disregard botanical knowledge (poetic license!) and order European goldenrods, which flower in spring, to herald autumn⁴⁸; similarly, he had the right to concoct the story that Ira Aldridge did in fact perform in Łódź and that he died 17 years later than he actually did,⁴⁹ so I have absolutely no claims against the master poet that his reflections on the state and law had more of an artistic rather than professional jurisprudential nature. According to Anna Dzieniszewska, *Kwiaty...* are far from intellectualism,⁵⁰ while Krystyna Ratajska argued that the events mentioned in the book "are not a true reproduction of reality," but rather constitute its "poetic transformation,"⁵¹ which is why the treatment of the narrative poem "as a historical source is doomed to fail, even though at some instances one could talk about a high level of fidelity to actual events."⁵² Yet Józef Hurwic, a professor himself, aptly noted that Tuwim "was not only a grand poet but also a true scholar"⁵³ and that "he could have (...) easily lectured from a university pulpit"⁵⁴; instead of a chair, he received a *honoris causa* doctorate from the University of Lodz⁵⁵ in 1949, a recognition of a scholar nonetheless, a distinction just as important as the Literary Award of the City of Łódź (1928, 1949),⁵⁶ twice awarded by his beloved city in celebrating him as an artist. To Tuwim, a scholar and a poet, Łódź also honoured him after his death.⁵⁷ The tribute to him in the form

⁴⁶ See Ratajska, *Kraj*, 76–77; Wierzbowski, *Łódzkie realia*, 74.

⁴⁷ Cf. Marek Wąsowicz, "Obraz prawa w literaturze dwudziestolecia międzywojennego. Uwagi wstępne," in *Prawo i literatura. Szkice drugie*, 17, 19.

⁴⁸ More in Małgorzata Kita, "«Mimozami jesień się zaczyna»... O pewnej zagadce botanicznej w wierszu Juliana Tuwima «Wspomnienie»," in *Spotkanie. Księga jubileuszowa dla Profesor Aleksandra Wilkonja*, edited by Małgorzata Kita, Bożena Witosz (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2005), 245–252.

⁴⁹ See Ratajska, *Kraj*, 91–94; Wierzbowski, *Łódzkie realia*, 67–70.

⁵⁰ Cf. Dzieniszewska, "«Kwiaty polskie»," 95.

⁵¹ Ratajska, *Kraj*, 94.

⁵² *Ibid.*, 109.

⁵³ Józef Hurwic, "Redaktor «Tamtego działu»," in *Wspomnienia*, 292.

⁵⁴ *Ibid.*, 289.

⁵⁵ See Stradecki, *Kalendarium...*, 180; *Doktorzy honoris causa łódzkich uczelni 1945–2005* (Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, 2005), 23–24; Grażyna Kobojeck, *Łódź – Kalendarium XX wieku*, (Łódź: Piątek Trzynastego Wydawnictwo, 2002), 79. In 1949, Tuwim surely recalled his words which he had uttered many years before: "I abandoned (...) the university and the law school I had started. I'll until I receive a *honoris causa* doctorate," as quoted in: Szczepański, "Niech prawo...", 94.

⁵⁶ See Stradecki, *Kalendarium...*, 144, 181; Kobojeck, *Łódź...*, 41.

⁵⁷ See Tadeusz Chrościelewski, *To i owo, a już historia. Wspomnienia łódzianina* (Łódź: Wydawnictwo Literatura, 1997), 114–118.

of a state funeral (1954)⁵⁸ was an outcome of the Golden Academic Laurel (1935) award and the State Award (1951)⁵⁹: it was a gesture of the state in celebration of the poet.

Boys laws – I am charmed by them, that they match perfectly to the requirements of legislative technique.⁶⁰ Just as the drama *Terror* by Ferdinand von Schirach⁶¹ is a quasi-judicial masterpiece, *Kwiaty polskie* is a masterpiece of quasi-legislative literature; yet it differs from *Terror* in not only that it belongs to the realm of poetry, but also the presumed *ex definitione* infantilisation expressed both in the subject of the “legal” regulation and in the replacement of legal language with common language, and most significantly in the version of the boys. The a priori infantilisation of the lexis does not clash with the gravity of the regulation, though it could be considered an indication of a pastiche of the emphatic vocabulary typical for actual normative acts. The boyish code, written in *dziewięciozłoskowiec* (a Polish type of tetrameter), opens with the excellently constructed intitulation, written in *pluralis maiestatis* with a devotional form (“My, z bożej łaski...” [We, of God’s grace]). It is proceeded with 19 passages (the basic editorial units of an act) numbered with Roman numerals (4 are divided into points, while point 3 of passage XVIII, i.e. of the Tram Statute, is further divided into letters a–g),⁶² and then the unique eschatocol appears, which combines the elements of a preamble and an appreciation. Finally, the signature (“Jan IV Dobry...”), corroboration and the unexpected *in fine* invocation (“Teraz, Młodości...” [Now, Youth...]). A majority of the passages express sanctioned “legal” norms: be it those allowing certain types of behaviour (e.g. passages II and V), prohibiting others (e.g. passages VII and the already-mentioned XVIII point 3), or those combining consent with prohibition (e.g. passages I and VII) or mandate (passage VIII); therefore, they constitute *leges imperfectae* as they are devoid of sanctioning understood as a specification of a negative conduct in violation a “legal” norm.⁶³ Passages XIV, XVII and XIX points 1–2 are of a non-typical and non-imperative nature. In those, “the legislator” refers to his own lack of competence or the fact of not considering certain requests: the unwillingness to offer an unequivocal decision or as an indication of care for the movers. The diversity of regulations reaching all the way

⁵⁸ More in Maciej Kijowski, “Prawnofinansowy aspekt pogrzebu Juliana Tuwima wobec ówczesnych pochówków. W hołdzie Poezie w 65. rocznicę śmierci,” *Rocznik Łódzki*, vol. LXVIII (2018): 243–257.

⁵⁹ See Stradecki, *Kalendarium...*, 155, 183; *Nagrody Państwowe w latach 1948–1955, 1964–1972. Informator*, edited by Janina Adamowiczowa, Marian Kotowski (Ossolineum: Wrocław-Warsaw-Krakow-Gdańsk, 1973), 87.

⁶⁰ See Sławomira Wronkowska, Maciej Zieliński, *Komentarz do zasad techniki prawodawczej z dnia 20 czerwca 2002 r.* (Warsaw: Wydawnictwo Sejmowe, 2004).

⁶¹ Cf. Johanna Hirsch, “*Terror* by Ferdinand von Schirach,” in *Prawo i literatura. Parerga*, edited by Joanna Kamień, Jerzy Zajadło, Kamil Zeidler (Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2019), 379–390.

⁶² The systematisation of contemporary Polish legal acts is, *mutatis mutandis*, quite similar, yet their articles fulfil a role analogous to the passages of the boyish laws – see Wronkowska, Zieliński, *Komentarz...*, 135–145.

⁶³ See Kazimierz Opalek, Jerzy Wróblewski, *Zagadnienia teorii prawa* (Warsaw: PWN, 1969), 55–66; Jerzy Wróblewski, “Przepisy i normy prawne,” in Wiesław Lang, Jerzy Wróblewski, Sylwester Zawadzki, *Teoria państwa i prawa* (Warsaw: PWN, 1979), 312–317.

to the models of maritime law (a reference to Hugo Grotius in passage IV) or the currency and civil laws (the mutual exchange rate of two kinds of nibs as the objects of barter in passage XVI) is delightful; moreover, the lexis (among all the archaisms and regionalisms, in passage XIII there is the Łódź-specific “drach”⁶⁴ [a kite]) and mostly the mastery in imitating the lofty authenticity of legalese is extremely attractive⁶⁵; only passage XIX point 3 should constitute a separate passage (due to an incoherence between its content and the “header”: an introduction to an enumeration). Since Kamil Zeidler aptly argued that versification as a formal trademark of a genre in the language of poetry is the equivalent of an organisation of a text into editorial and systemic units in the legal language,⁶⁶ the boyish law constitutes a combination of both modes of organising a text. They refer to Tuwim’s other prose pieces: “Regulamin i cennik Pikadora” (1918),⁶⁷ and the literary humoresque *P.U.R.S. Rozporządzenie* (1931). *Sub specie legis lationis* are most brilliant gems; Tuwim’s co-authorship of *Regulamin...* is undoubted,⁶⁸ though it was probably Tadeusz Raabe, a popular lawyer and a proficient property manager,⁶⁹ who was the formal editor of the “act”; Tuwim himself shaped *P.U.R.S.* to resemble a normative act divided into paragraphs. Yet he was also a “serious” legislator: during a national debate on the project of the Constitution of the People’s Republic of Poland (1952), he not only published a paean praising the fundamental law in *statu nascendi*,⁷⁰ but he also motioned a correction to Art. 65 of the project,⁷¹ among the other 2821 proposed written corrections motioned during the debate,⁷² not to mention those motioned by Joseph Stalin.⁷³ Tuwim rarely referenced legal acts *expressis verbis*, yet if he did, he did it masterfully: in the comedic sketch “Przestępca. Scenka z sądu na Polesiu” he made the judge quote Art. 564 of the Russian Penal Code

⁶⁴ Latawiec [a kite] – vide Elżbieta Umińska-Tytoń, “«Łódzka mowa» oczami Juliana Tuwima (na przykładzie *Kwiatów polskich*)”, in *Julian Tuwim. Biografia...*, 166, 171.

⁶⁵ Because of him the common conviction that “legal regulations are not literature” (Natalia Dobrowolska, *Status prawny kota w Polsce* ([Brzezia Łąka]: Wydawnictwo Poligraf, 2019), 59) seems false.

⁶⁶ Cf. Kamil Zeidler, *Estetyka prawa* (Gdańsk–Warsaw: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego – Wolters Kluwer Polska, 2018), 226.

⁶⁷ “Regulamin i cennik Pikadora,” *Wiadomości Literackie*, issue 51–52 (1926): 3.

⁶⁸ See Janusz Stradecki, *Julian Tuwim. Bibliografia* (Warsaw: PIW, 1959), 148.

⁶⁹ See Tadeusz Raabe, “Trzy spotkania,” in *Wspomnienia*, 84–90; Antoni Słonimski, “Historja «Pikadora»,” *Wiadomości Literackie*, issue 51–52 (1926): 2; Jarosław Iwaszkiewicz, “Ze wspomnień,” *Nowa Kultura*, issue 2 (1954): 1, 4.

⁷⁰ Julian Tuwim, “Data, która przejdzie do dziejów narodu,” in “Głosy w dyskusji nad projektem Konstytucji,” *Trybuna Ludu*, issue 37 (1099) (6 February 1952): 3.

⁷¹ Julian Tuwim, in “Obywatele zgłaszają wnioski i poprawki do projektu Konstytucji,” *Trybuna Ludu*, issue 41 (1103), (10 February 1952): 3. Tuwim’s proposed correction, in Stradecki’s bibliography (*Julian Tuwim...*, 427) erroneously referenced to the poet’s text referenced in note 70 (he actually published many other texts entitled *Data, która przejdzie do dziejów narodu*), deserves a more detailed consideration.

⁷² See Andrzej Gwiżdż, “Organizacja i tryb przygotowania i uchwalenia Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej,” in *Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej 1947–1952*, edited by Marian Rybicki (Wrocław–Warsaw–Kraków–Gdańsk: Ossolineum, 1977), 320, 322.

⁷³ See Krzysztof Persak, “«Troskliwy opiekun i światły doradca Polski Ludowej» – poprawki Józefa Stalina do Konstytucji PRL z 22 lipca 1952 roku,” in *PRL – trwanie i zmiana [Tom dedykowany profesorowi Marcinowi Kuli]*, edited by Dariusz Stola, Marcin Zaremba (Warsaw: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego, 2003), 187–209.

of 22 March 1903.⁷⁴ Tuwim was also interested in the very legislative mode, consider, e.g. the satire „*Mein Liebchen was willst du noch mehr*”

(I senat sejmowi, jak bratu, [And senate for Sejm, like for a brother.]
Zatwierdzi, co chcesz – tylko kaź [Shall ratify whatever you wish – just
mandate it]),

also, a promulgation of law (“Z wierszy o państwie”)⁷⁵ or personal aspects of sejmokracja [a common designation of the political system of the Republic of Poland between 1921 and 1926] (*Nominacje*).⁷⁶ Since I discussed the presence of legislative procedures in Tuwim’s works, I should also mention the chancellery procedures delightfully used in the narrative poem “Z wierszy o Małgorzacie,” in which the sense of the hostility of an office towards citizens is more important than the act of juggling the journal numbers “in the KiP.”⁷⁷

V.

The inclusion of the Revolution of 1905 in *Kwiaty...*, an event which in Łódź is considered almost like an uprising,⁷⁸ cannot be considered as detached from its legal/systemic dimension understood through the prism of the demands of the emerging nation (a fight for human rights) and its impact on both revolutions of 1917 (the February one and the October one) in the Russian empire, and, in a longer perspective, on the resulting shapes of the political systems of socialist states. That text even more so requires me to appreciate the masterful use of the chorus of the song “Czerwony sztandar” [“The Standard of Revolt”] with Polish lyrics by Bolesław Czerwieński, which was a transcript of *Le drapeau rouge*, a song by Paris Communards from 1871.⁷⁹ And what about “[r]ewolucyjna czarna pięść”? Plus, the extended reflection on social inequalities, on “[z]decydowany podział ludzi: [sharp division of people]

⁷⁴ *Kodeks Karny z r. 1903 (przekład z rosyjskiego) z uwzględnieniem zmian i uzupełnień obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 1 maja 1921 r.* (Warsaw: Ministerstwo Sprawiedliwości, 1922), 193. I am not certain why Szczepański („*Niech prawo...*” 112) placed the word *legal regulation* in quotation marks in this context, as if doubting its affiliation to the so-called Tagantsev Code. Tuwim wrote about the passages of the code in 1931 in *Kinochamy*, to welcome the arrival a year later of the so-called Makarewicz Code with an epigram entitled *Na nowy kodeks karny*.

⁷⁵ See Węgrzyniak, *Ja głosów świata...*, 103–104, 118, 122. The poet’s daughter offered an interesting interpretation of the series; she emphasised the apology of justice and argued, e.g. “that the people’s strive to become richer should not be assigned the merit of some grand principle as it usually occurs at a high price; the ‘treasury of human souls’ bears then the burden of loss,” a letter from Ewa Tuwim-Woźniak to me of 28 January 2020.

⁷⁶ See Sawicka, *Julian Tuwim*, 327. Per Stradecki (*Julian Tuwim*, 94) *Nominacja*.

⁷⁷ See Węgrzyniak, *Ja głosów świata*, 75; Szczepański, „*Niech prawo...*” 119–120.

⁷⁸ See Roman Kamienik, “Czerwcowe powstanie zbrojne na tle walk proletariatu łódzkiego w rewolucji 1905–1907 roku,” in *Rewolucja 1905–1907 roku na ziemiach polskich. Materiały i studia* (Warsaw: Książka i Wiedza, 1955), 387–430; Paweł Korzec, “Łódzka klasa robotnicza w rewolucji 1905–1907 roku,” in *Z dziejów ruchu robotniczego w Łodzi. Materiały do szkolenia partyjnego* (Łódź: Wydawnictwo Łódzkie, 1967), 133–186.

⁷⁹ See Józef Kozłowski, *Pieśń Bolesława Czerwieńskiego* (Warsaw: Książka i Wiedza, 1966), 49–51, 69, 72; *Śpiewy proletariatu polskiego* (Warsaw: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1977), 43–44, 53 note 10. Tuwim referenced *Le drapeau...* already in 1932 in his melodeclamation *Melodia Warszawy*.

Od frontu <pan> przychodził, <pani>, [From the front <master> comes,
<mistress>]
Od kuchni – <człowiek> lub <kobieta>”⁸⁰... [From the kitchen – <hu-
man> or <woman>]

Since Kazimierz Wyka claimed that the beautiful and startling apostrophe in “Chmury nad nami...”⁸¹ (which A. Dzieniszewska considered “a superbly Romantic invocation”⁸²) a moving manner defined the “poet’s political stance,”⁸³ then I could not agree with that more, provided that a country’s political system can be covered by the motion of politics. And yes, I am certain it can! I cannot agree with Piotr Michałowski who accused the apostrophe of having an utopian character⁸⁴ (the poet’s deeply experienced wartime trauma and an aversion, to say the least, to Germans entitled him to offer bold geopolitical visions), while Artur Sandauer was right in arguing that in the role of *summum bonum* a “veracity of words”⁸⁵ appears in the apostrophe: should one restore it against all crooks, the law shall always mean the law and “justice shall mean justice.” The truth vs. lies opposition is one of the key thoughts of the apostrophe.

„Lud prosty – p r a w n i k z krwi i kości, [Simple people – a flesh and bone lawyer]
Nie z praw pisanych, lecz z prawości”⁸⁶ [Not made of written laws, but
from righteousness].

When Tuwim wrote about his (people’s) natural sense of harm and justice (there is more of it in the reference to the people “than in your judgments and laws”) that “peasants in Poland should judge courts” and that they themselves that “gloomy law” and a punishment, “though without fault”

„Przyjdź, Sprawiedliwie! Rządź, Robocze! [Come, the Just one! Rule, the
Working one!]
Pieczętuj wyrok, Czarnoziemne!”⁸⁷ [Seal the judgement, the Black
earth’s one!]),

I consider two aspects of that entreaty. The first one, strictly related to the poet’s ideological reorientation, is an apotheosis of the proletariat’s dictatorship,⁸⁸

⁸⁰ Tuwim, *Kwiaty polskie*, edited by Tadeusz Januszewski, 243.

⁸¹ Not quite aptly referred to as *Modlitwa* [A Prayer] (see, e.g. J. Tuwim, “Modlitwa (Fragment z poematu «Kwiaty polskie»),” in *Poezja polska 1939–1944* (Moscow: Związek Patriotów Polskich w ZSRR, 1944), 72–74); Tuwim wrote at least two other poems entitled *Modlitwa*.

⁸² Dzieniszewska, “«Kwiaty polskie»,” 91.

⁸³ Kazimierz Wyka, “Bukiet z całej epoki,” *Twórczość*, issue 10 (1949): 110.

⁸⁴ Cf. Michałowski, *Wstęp*, 35–36. That is a reference to the Russian context, not the generation of money from money, for which Zdzisław Cackowski rebuked modern capitalism using Tuwim’s words, in “Okragły Stół po dwudziestu latach,” *Res Humana*, issue 1 (2009): 2.

⁸⁵ Sandauer, *Julian Tuwim*, 57.

⁸⁶ Tuwim, *Kwiaty polskie*, edited by Tadeusz Januszewski, 254.

⁸⁷ *Ibid.*, 255.

⁸⁸ Cf. Mariusz Gulczyński, “Karol Marks o klasowym charakterze państwa,” in *Państwo i konstytucja. Zbiór studiów*, edited by Wojciech Sokolewicz (Wrocław-Warsaw-Krakow-Gdańsk-Lódź: Ossolineum, 1989), 70–74; Jerzy J. Wiatr, “Myśl polityczna Karola Marksa

including within the area of the judiciary.⁸⁹ The other, more complex one is the concept expressed in the apostrophe of the people's⁹⁰ (the society's⁹¹) legal awareness, which can be reduced *grosso modo* to a statement that "we are all lawyers"; regardless of whether a person completed (or even started) legal studies, that remark may apply to individuals (Tadeusz Boy-Zeleński was an excellent example of that),⁹² yet Tuwim intended a broader context mandating the consideration of every proletarian, labourer or peasant as a lawyer, since they all – like all of us – are aware of the law, be it through intuition⁹³ or through everyday observance and application of the law, and sometimes even through co-establishing it.

*

From among all the alternate texts which were not included in the narrative poem, the axiological basis of Poland's political system was not discussed, despite the suggestion from the incipit, in the well-known autograph "Irusiu! Jaki ustrój kraju"⁹⁴ [Irena! What system of the country], and mostly "I jakaż ona będzie? Bo miała być – mesjańska" [And what is it going to be? Because it was supposed to be messianic]:

"Nie masz w innych narodach, żeby tyle o grobach, [In no other nation
do they talk so much about graves]
Żeby tyle o ranach, a tak mało o wrzodach" [So much about wounds,
and so little about abscesses],

and that the nation "się tak (...) w żałobie rozłajdaczył"⁹⁵ [scoundreled itself so much in mourning]. *Nihil magis, nihil minus eo*. Those words are bitter and, sadly, still quite applicable. Just as *Kwiaty polskie* were, as a whole, moving for a lawyer, a humanist, and a human.

It is Tuwim, nonetheless.

a problem dyktatury proletariatu," in *Karolowi Marksowi w 175 rocznicę urodzin i 110 rocznicę śmierci. Księga pamiątkowa* (Warsaw: Stowarzyszenie Marksistów Polskich, 1994), 74–80.

⁸⁹ Cf. Leon Schaff, *Proces karny Polski Ludowej. Wykład zasad ogólnych* (Warsaw: Wydawnictwo Prawnicze, 1953), 141–145.

⁹⁰ Cf. Maria Borucka-Arctowa, "Czynniki kształtujące świadomość prawną robotników – wnioski końcowe," in *Świadomość prawna robotników*, edited by Maria Borucka-Arctowa (Wrocław-Warsaw-Krakow-Gdańsk: Ossolineum, 1974), 153–163.

⁹¹ Cf. Maria Borucka-Arctowa, "Świadomość prawna społeczeństwa polskiego," *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, issue 1 (1980): 153–165; Lang, "Świadomość prawna," in Lang, Wróblewski, Zawadzki, *Teoria...*, 463–473.

⁹² Cf. Zdzisław Piernikarski, "Boy – prawnik (Wspomnienie)," *Państwo i Prawo*, issue 7 (1946): 38–40; J. Litwin, "Lenin jako prawnik," *Państwo i Prawo*, issue 11 (1960): 711–712.

⁹³ Cf. Jerzy Stelmach, "Intuicja prawnicza," in *Dziedzictwo prawne XX wieku. Księga pamiątkowa z okazji 150-lecia Towarzystwa Biblioteki Stuchaczów Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego* ([Krakow]: Kantor Wydawniczy Zakamycze, 2001), 31–40.

⁹⁴ Tuwim, "Dwa fragmenty spoza I tomu poematu (ogłoszone za życia poety)," in *Kwiaty polskie*, edited by Tadeusz Januszewski, 288.

⁹⁵ The text was published in: Węgrzyniak, *Ja głosów świata*, 7; [Tadeusz Januszewski], "Fragmenty nie zlokalizowane, wiersze powstały na marginesie poematu i okrucy poetyckie," in Tuwim, *Kwiaty polskie*, edited by Tadeusz Januszewski, 556–557.

REFERENCES

- Badowska, Katarzyna, and Kołodziej Karolina. *Przewodnik literacki po Łodzi*. Łódź: Centrum Inicjatyw na rzecz Rozwoju „Regio,” 2017.
- Balcerzan, Edward. “Dialektyka polskiego dwudziestolecia międzywojennego.” In *Prace ofiarowane Henrykowi Markiewiczowi*, edited by Tomasz Weiss, 265–279. Krakow–Wrocław: Wydawnictwo Literackie, 1984.
- Baranowski, Bohdan, and Baranowski Krzysztof. *Pierwsze lata Uniwersytetu Łódzkiego (1945–1949)*. Łódź: Uniwersytet Łódzki, 1985.
- Baranowski, Krzysztof. *Oddział Wolnej Wszechnicy Polskiej w Łodzi 1928–1939*. Warsaw–Łódź: PWN, 1977.
- Bonislawski, Ryszard. *Łódzkie adresy Juliana Tuwima*. [Łódź]: Towarzystwo Przyjaciół Łodzi, 1995.
- Bonislawski, Ryszard. “Łódzkie adresy Juliana Tuwima.” In *Julian Tuwim. Biografia – twórczość – recepcja*, edited by Krystyna Ratajska, Tomasz Cieślak, 9–18. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2007.
- Bonislawski, Ryszard. *Łódź Juliana Tuwima. Łódzkie korzenie poety*. [Łódź]: Wydawnictwo Hamal Andrzej Machejek, 2013.
- Borucka-Arctowa, Maria. “Czynniki kształtujące świadomość prawną robotników – wnioski końcowe.” In *Świadomość prawna robotników*, edited by Maria Borucka-Arctowa, 153–163. Wrocław–Warsaw–Krakow–Gdańsk: Ossolineum, 1974.
- Borucka-Arctowa, Maria. “Świadomość prawna społeczeństwa polskiego.” *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, issue 1 (1980): 153–165.
- Breyer, Stefan. *Spór Horeszków z Soplicami. Studium z dziedziny problematyki prawnej “Pana Tadeusza”*. Warsaw: Wydawnictwo Prawnicze, 1955.
- Cackowski, Zdzisław. “Okragły Stół po dwudziestu latach.” *Res Humana*, issue 1 (2009): 1–2.
- Chróścielewski, Tadeusz. *To i owo, a już historia. Wspomnienia łodzianina*. Łódź: Wydawnictwo Literatura, 1997.
- Chwieśko, Józef. “Zarys dziejów Wydziału Prawa Uniwersytetu Łódzkiego.” In *Dwadzieścia lat Wydziału Prawa Uniwersytetu Łódzkiego*, 7–16. Łódź: Stowarzyszenie Absolwentów Wydziału Prawa i b. Wydziału Prawno-Ekonomicznego Uniwersytetu Łódzkiego, 1967.
- Cichla-Czarniawska, Elżbieta. “«Słów szukając dla żywego świata».” In *Julian Tuwim. Poezje*, selected and introduction by Elżbieta Cichla-Czarniawska, 5–21. Lublin: Wydawnictwo Lubelskie, 1991.
- Cieślak, Tomasz. “Dziwna piosenka Juliana Tuwima.” *Czytanie Literatury. Łódzkie Studia Literaturoznawcze*, issue 3 (2014): 57–63.
- Czabanowska-Wróbel, Anna. “Leśmian przed Prawem. Wartość życia i wzniosłość prawa.” *Czytanie Literatury. Łódzkie Studia Literaturoznawcze*, issue 7 (2018): 11–29.
- Dobrowolska, Natalia. *Status prawny kota w Polsce*. [Brzezia Łąka]: Wydawnictwo Poligraf, 2019.
- Doktorzy honoris causa łódzkich uczelni 1945–2005*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, 2005.
- Dunin, Janusz. “Tuwim jako Żyd, Polak, człowiek.” *Prace Polonistyczne*, series LI (1996): 81–95.

- Dzieniszewska, Anna. "«Kwiaty polskie» Juliana Tuwima. Próba interpretacji." *Przegląd Humanistyczny*, issue 2 (1963): 69–96.
- Golianek, Ryszard Daniel. "Twórczość dedykowana – zagadnienia metodologiczne." In *Kompozytor i jego świat. Bronisław Kazimierz Przybylski in memoriam*, edited by Ewa Kowalska-Zajac, Marta Szoka, 137–150. Łódź: Akademia Muzyczna im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów w Łodzi, Katedra Teorii Muzyki, 2012.
- Gulczyński, Mariusz. "Karol Marks o klasowym charakterze państwa." In *Państwo i konstytucja. Zbiór studiów*, edited by Wojciech Sokolewicz, 57–75. Wrocław–Warsaw–Kraków–Gdańsk–Łódź: Ossolineum, 1989.
- Gwiżdż, Andrzej. "Organizacja i tryb przygotowania i uchwalenia Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej." In *Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Ludowej 1947–1952*, edited by Marian Rybicki, 293–323. Wrocław–Warsaw–Kraków–Gdańsk: Ossolineum, 1977.
- Hirsch, Johanna. "Terror by Ferdinand von Schirach." In *Prawo i literatura. Parerga*, edited by Joanna Kamień, Jerzy Zajadło, Kamil Zeidler, 379–390. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2019.
- Hurwic, Józef. "Redaktor «Tamtego działu»." In *Wspomnienia o Julianie Tuwimie*, edited by Wanda Jedlicka, and Marian Toporowski, 287–293. Warsaw: Czytelnik, 1963.
- Iwaskiewicz, Jarosław. "Ze wspomnień." *Nowa Kultura*, issue 2 (1954): 1, 4.
- Januszewski, Tadeusz. "Nieznane utwory Tuwima." In Julian Tuwim. *Utwory nieznane. Ze zbiorów Tomasza Niewodniczańskiego w Bitburgu. Wiersze. Kabaret. Artykuły. Listy*, edited by Tadeusz Januszewski, 7–23. Łódź: Wydawnictwo Wojciech Grochowalski, 1999.
- [Januszewski, Tadeusz]. "Fragmenty nie zlokalizowane, wiersze powstałe na marginesie poematu i okrucy poetyckie." In Julian Tuwim. *Kwiaty polskie*, edited by Tadeusz Januszewski, 551–581. Warsaw: Czytelnik, 1993.
- [Januszewski, Tadeusz]. "Przypisy." In Julian Tuwim. *Utwory nieznane. Ze zbiorów Tomasza Niewodniczańskiego w Bitburgu. Wiersze. Kabaret. Artykuły. Listy*, edited by Tadeusz Januszewski, 289–316. Łódź: Wydawnictwo Wojciech Grochowalski, 1999.
- Kamienik, Roman. "Czerwcowe powstanie zbrojne na tle walk proletariatu łódzkiego w rewolucji 1905–1907 roku." In *Rewolucja 1905–1907 roku na ziemiach polskich. Materiały i studia*, 387–430. Warsaw: Książka i Wiedza, 1955.
- Kempa, Władysław Andrzej. "Tuwimiana łódzkie (szkic biograficzno-literacki)." *Prace Polonistyczne*, series XXII (1966): 128–139.
- Kędzierski, Dariusz. *Ulice Łodzi*. Łódź: Dom Wydawniczy Księży Młyn, 2009.
- Kijowski, Maciej. "Prawnofinansowy aspekt pogrzebu Juliana Tuwima wobec ówczesnych pochówków. W hołdzie Poezie w 65. rocznicę śmierci." *Rocznik Łódzki*, vol. LXVIII (2018): 243–257.
- Kita, Małgorzata. "«Mimozami jesień się zaczyna»... O pewnej zagadce botanicznej w wierszu Juliana Tuwima Wspomnienie." In *Spotkanie. Księga jubileuszowa dla Profesora Aleksandra Wilkonia*, edited by Małgorzata Kita, Bożena Witosz, 245–252. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2005.

- Kobojek, Grażyna. *Łódź – Kalendarium XX wieku*. Łódź: Piątek Trzynastego Wydawnictwo, 2002.
- Kodeks Karny z r. 1903 (przekład z rosyjskiego) z uwzględnieniem zmian i uzupełnień obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 1 maja 1921 r. Warsaw: Ministerstwo Sprawiedliwości, 1922.
- Konicki, Zdzisław. *Ulice Łodzi. Ulice w szachownicy...* Łódź: Wojciech Grochowski, 1995.
- Korzec, Paweł. "Łódzka klasa robotnicza w rewolucji 1905–1907 roku." In *Z dziejów ruchu robotniczego w Łodzi. Materiały do szkolenia partyjnego*, 133–186. Łódź: Wydawnictwo Łódzkie, 1967.
- Kowalczykova, Alina. "Jak Tuwim swój młodzieńczy wizerunek korygował." In *Studia o poezji Juliana Tuwima*, edited by Ireneusz Opacki, *Skamander*, vol. 3 (1982): 78–86.
- Kowalczykova, Alina. "Tuwim – poetyckie wizje Łodzi." *Prace Polonistyczne*, series LI (1996): 7–19.
- Kozłowski, Józef. *Pieśń Bolesława Czerwieńskiego*. Warsaw: Książka i Wiedza, 1966.
- Kozłowski, Józef. *Śpiewy proletariatu polskiego*. Warsaw: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1977.
- Lang, Wiesław. "Świadomość prawna." In Wiesław Lang, Jerzy Wróblewski, and Sylwester Zawadzki. *Teoria państwa i prawa*, 463–473. Warsaw: PWN, 1979.
- Lelental, Stefan. "Kalendarium." In *70 Lat Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego*, edited by Agnieszka Liszewska, Anna Pikulska-Radomska, 9–10. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2015.
- Letter from Ewa Tuwim-Woźniak to the author of 28 January 2020.
- Ligęza, Wojciech. "Fascynacje i egzorcyzmy. Tuwim i twórczość Tuwima w kręgu pisarzy emigracyjnych." *Prace Polonistyczne*, series LI (1996): 35–60.
- Litwin, Józef. "Lenin jako prawnik." *Państwo i Prawo*, issue 11 (1960): 711–726.
- Litwin, Józef. "Znaczenie Wydziału Prawa Uniwersytetu Łódzkiego dla naszego miasta i jego okręgu." In *Dwadzieścia lat Wydziału Prawa Uniwersytetu Łódzkiego*, 26–33. Łódź: Stowarzyszenie Absolwentów Wydziału Prawa i b. Wydziału Prawno-Ekonomicznego Uniwersytetu Łódzkiego, 1967.
- Matuszewski, Ryszard. "Poeta rzeczy ostatecznych i rzeczy pierwszych (o recepcji twórczości Juliana Tuwima)." In Julian Tuwim. *Wiersze 1*, edited by Alina Kowalczykova, 5–119. Warsaw: Czytelnik, 1986.
- Matywiecki, Piotr. *Twarz Tuwima*. Warsaw: Wydawnictwo W.A.B., 2008.
- Michałowski, Piotr. "Wstęp." In Julian Tuwim. *Kwiaty polskie*, introduction and edited by Piotr Michałowski, 5–62. Krakow: Universitas, 2004.
- Nagrody Państwowe w latach 1948–1955, 1964–1972. Informator*, edited by Janina Adamowiczowa, Marian Kotowski. Wrocław-Warsaw-Krakow-Gdańsk: Ossolineum, 1973.
- Nowak, Maciej J. "Utarczki z miejscowymi kretynami. Rzecz o Tuwimie." *Przegląd*, issue 11 (2019): 40–41.

- Olejniczak, Józef. "Z perspektywy XX wieku." In *Opowiedzieć historię. Prace dedykowane Profesorowi Stefanowi Zabierowskiemu*, edited by Beata Gontarz, Małgorzata Krakowiak, 121-131. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2009.
- Opalek, Kazimierz, and Wróblewski Jerzy. *Zagadnienia teorii prawa*. Warsaw: PWN, 1969.
- Paszek, Jerzy. "Blask Kwiatów polskich." *Śląsk*, issue 4 (2018): 60-61.
- Persak, Krzysztof. "«Troskliwy opiekun i światły doradca Polski Ludowej» – poprawki Józefa Stalina do Konstytucji PRL z 22 lipca 1952 roku." In *PRL – trwanie i zmiana [Tom dedykowany profesorowi Marcinowi Kuli]*, edited by Dariusz Stola, Marcin Zaremba, 187-209. Warsaw: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego, 2003.
- Pewińska, Gabriela. "Julian Tuwim, poeta." In Gabriela Pewińska, Grażyna Antoniewicz. *Sopot. Śladami znanych ludzi*, 163-167. Gdańsk: Polska Press, 2019.
- Piernikarski, Zdzisław. "Boy – prawnik (Wspomnienie)." *Państwo i Prawo*, issue 7 (1946): 38-40.
- Podolska, Joanna, and Rakowski-Kłós Igor. *Spacerownik. Śladami Juliana Tuwima*. Łódź: Agora, 2013.
- Raabe, Tadeusz. "Trzy spotkania." In *Wspomnienia o Julianie Tuwimie*, edited by Wanda Jedlicka, Marian Toporowski, 84-95. Warsaw: Czytelnik, 1963.
- Ratajska, Krystyna. "Czym są Kwiaty polskie Tuwima?" *Czytanie Literatury. Łódzkie Studia Literaturoznawcze*, issue 7 (2018): 359-372.
- Ratajska, Krystyna. *Kraj młodości szczęśliwy. Śladami Juliana Tuwima po Łodzi i Inowłodzu*. [Łódź]: Wydawnictwo Literatura, 2002.
- Ratajska, Krystyna. "Kwiaty polskie – utwór zagadkowy i kontrowersyjny." *Czytanie Literatury. Łódzkie Studia Literaturoznawcze*, issue 2 (2013): 349-366.
- Ratajska, Krystyna, and Cieślak Tomasz. "Wprowadzenie." In *Julian Tuwim. Biografia – twórczość – recepcja*, edited by Krystyna Ratajska, Tomasz Cieślak, 5. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2007.
- "Regulamin i cennik Pikadora." *Wiadomości Literackie*, issue 51-52 (1926): 3.
- Sandauer, Artur. "Julian Tuwim." In *Poeci trzech pokoleń*, 52-77. [Warsaw]: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1973.
- Sandauer, Artur. "O człowieku, który był diabłem (Rzecz o Julianie Tuwimie)." In *Poeci trzech pokoleń*, 78-102. [Warsaw]: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1973.
- Sawicka, Jadwiga. *Julian Tuwim*. Warsaw: Wiedza Powszechna, 1986.
- Schaff, Leon. *Proces karny Polski Ludowej. Wykład zasad ogólnych*. Warsaw: Wydawnictwo Prawnicze, 1953.
- Słonimski, Antoni. "Historja «Pikadora»." *Wiadomości Literackie*, issue 51-52 (1926): 2.
- Staff, Leopold. *Nowa Kultura*, issue 1 (1954): 1.
- Stelmach, Jerzy. "Intuicja prawnicza." In *Dziedzictwo prawne XX wieku. Księga pamiątkowa z okazji 150-lecia Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 31-40. [Kraków]: Kantor Wydawniczy Zakamycze, 2001.

- Stradecki, Janusz. *Julian Tuwim. Bibliografia*. Warsaw: PIW, 1959.
- Stradecki, Janusz. "Kalendarium życia i twórczości Juliana Tuwima." In *Julian Tuwim. Wiersze 1*, edited by Alina Kowalczykova, 121-189. Warsaw: Czytelnik, 1986.
- Szczepański, Piotr. "«Niech prawo zawsze prawo znaczy, a sprawiedliwość – sprawiedliwość» – od prozaicznego żartu aż po dogłębną refleksję nad prawem w twórczości Juliana Tuwima." In *Prawo i literatura. Szkice drugie*, edited by Jarosław Kuisz, Marek Wąsowicz, 92-122. Warsaw: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2017.
- Szczukowski, Dariusz. *Niepoprawny istnieniowiec. Bolesław Leśmian i doświadczenie literatury*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2019.
- Szotek-Ostrowska, Małgorzata. "Człowiek zczarowany?" *Więź*, issue 12 (2005): 125-131.
- Tomkowski, Jan. "Julian Tuwim: od piosenki do eposu." *Nauka*, issue 1 (2013): 83-96.
- Tuwim, Irena. "Czarodziej." In *Wspomnienia o Julianie Tuwimie*, edited by Wanda Jedlicka, Marian Toporowski, 9-17. Warsaw: Czytelnik, 1963.
- Tuwim, Julian. "Data, która przejdzie do dziejów narodu." In "Głosy w dyskusji nad projektem Konstytucji." *Trybuna Ludu*, issue 37 (1099) (6 February 1952): 3.
- Tuwim, Julian. "Dwa fragmenty spoza I tomu poematu (ogłoszone za życia poety)." In *Julian Tuwim, Kwiaty polskie*, edited by Tadeusz Januszewski, 279-289. Warsaw: Czytelnik, 1993.
- Tuwim, Julian. "Józef Piłsudski." In *Idea i czyn Józefa Piłsudskiego*, 245. Warsaw: Biblioteka Dzieł Naukowych, 1934.
- Tuwim, Julian. *Kwiaty polskie*, edited by Tadeusz Januszewski. Warsaw: Czytelnik, 1993.
- Tuwim, Julian. *Kwiaty polskie*, introduction and edited by Piotr Michałowski. Krakow: Universitas, 2004.
- Tuwim, Julian. "Letter to L. Staff of 31 August 1947." In *Leopold Staff, Julian Tuwim. Z tysiącem serdeczności... Korespondencja z lat 1911-1953*, edited by Tadeusz Januszewski, Irena Maciejewska, Janusz Stradecki, 34-35. Warsaw: PIW, 1974.
- Tuwim, Julian. *Modlitwa* "(Fragment z poematu «Kwiaty polskie»)." In *Poezja polska 1939-1944*, 72-74. Moscow: Związek Patriotów Polskich w ZSRR, 1944.
- Tuwim, Julian. "[Myśli urywkowe]." In *Juwenilia 2*, edited by Tadeusz Januszewski, Alicja Bałakier, 294-302. Warsaw: Czytelnik, 1990.
- Tuwim, Julian. "Obywatele zgłaszają wnioski i poprawki do projektu Konstytucji." *Trybuna Ludu*, issue 41 (1103) (10 February 1952): 3.
- Tuwim, Julian. "Pisarze o Brześciu." *Wiadomości Literackie*, issue 2 (1931): 3.
- [Tuwim, Julian]. "W 74 rocznicę urodzin. Listy Tuwima do siostry." Submitted for print by Irena Tuwim. *Polityka*, issue 37 (1968): 7.
- Ujazdowski, Aleksander. "«Chcę, żeby moja Łódź rosła...» – aspekty prawne w Ziemi obiecanej Władysława Stanisława Reymonta." In *Prawo i literatura. Szkice*, edited by Jarosław Kuisz, Marek Wąsowicz, 36-51. Warsaw: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2015.

- Umińska-Tytoń, Elżbieta. "«Łódzka mowa» oczami Juliana Tuwima (na podstawie *Kwiatów polskich*)." In *Julian Tuwim. Biografia – twórczość – recepcja*, edited by Krystyna Ratajska, Tomasz Cieślak, 165–175. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2007.
- Urbanek, Mariusz. *Tuwim. Wylękniony bluźnierca*. Warsaw: Iskry, 2013.
- Wąsowicz, Marek. "Obraz prawa w literaturze dwudziestolecia międzywojennego. Uwagi wstępne." In *Prawo i literatura. Szkice drugie*, edited by Jarosław Kuisz, Marek Wąsowicz, 7–23. Warsaw: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2017.
- Węgrzyniak, Anna. *Ja głosów świata imitator. Studia o poezji Juliana Tuwima*. Katowice: Wydawnictwo Naukowe Śląsk, 2005.
- Wiatr, Aneta. "Ekspres Tuwim." *Twórczość*, issue 5 (2001): 41–53.
- Wiatr, Jerzy J. "Myśl polityczna Karola Marksa a problem dyktatury proletariatu." In *Karolowi Marksowi w 175 rocznicę urodzin i 110 rocznicę śmierci. Księga pamiątkowa*, 74–80. Warsaw: Stowarzyszenie Marksistów Polskich, 1994.
- Widok, Jerzy. "Łódzkie akcenty w poezji Juliana Tuwima. «Jakby tu miasto przystroić w rym?»" *Kronika Miasta Łodzi*, issue 2 (2000): 171–181.
- Wierzbowski, Ryszard. "Łódzkie realia *Kwiatów polskich*. Rekonesans." In *Literatura i język Łodzi. Materiały z sesji naukowej w Muzeum Historii Miasta Łodzi zorganizowanej w dniach 18–19 kwietnia 1978 r.*, edited by Antoni Szram, Jerzy Weinberg, Mieczysław Kucner, 63–89. Łódź: Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Łódzkiego, Towarzystwo Przyjaciół Łodzi, Muzeum Historii Miasta Łodzi, 1978.
- Woźniakowski, Krzysztof. "Początki działalności Związku Zawodowego Literatów Polskich po wyzwoleniu (sierpień 1944 – wrzesień 1945)." In *Prace ofiarowane Henrykowi Markiewiczowi*, edited by Tomasz Weiss, 363–386. Kraków–Wrocław: Wydawnictwo Literackie, 1984.
- Wronkowska, Sławomira, and Zieliński Maciej. *Komentarz do zasad techniki prawodawczej z dnia 20 czerwca 2002 r.* Warsaw: Wydawnictwo Sejmowe, 2004.
- Wróblewski, Jerzy. "Przepisy i normy prawne." In Wiesław Lang, Jerzy Wróblewski, Sylwester Zawadzki. *Teoria państwa i prawa*, 312–321. Warsaw: PWN, 1979.
- Wróblewski, Wiesław. "Druga wojna światowa w literaturze i sztuce." In *Vir bonus dicendi peritus. Praca dedykowana Profesorowi Henrykowi Komarnickiemu*, edited by Łukasz Tomczak, 435–451. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2005.
- Wyka, Kazimierz. "Bukiet z całej epoki." *Twórczość*, issue 10 (1949): 103–114.
- Zajączkowski, Krzysztof. *Westerplatte jako miejsce pamięci 1945–1989*. Warsaw: IPN, 2015.
- Zeidler, Kamil. *Estetyka prawa*. Gdańsk–Warsaw: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego – Wolter Kluwer Polska, 2018.
- Żywulska, Krystyna. "Modlitwa." In *Wspomnienia o Julianie Tuwimie*, edited by Wanda Jedlicka, Marian Toporowski, 231–238. Warsaw: Czytelnik, 1963.

Maciej Kijowski – University of Occupational Safety Management in Katowice. Author's main research focus areas: maritime public law, relationships between the law and literature and music, in the past also constitutional law, funeral law. Author of *Udział Sejmu i Senatu w ratyfikacji umów międzynarodowych (1919–2003)*, Rzeszów 2004; *Prawne aspekty śmierci człowieka. Wybrane zagadnienia*, Rzeszów 2013; "Władysław Broniewski wobec ustroju państwa," *Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego*, vol. IX (2017); "Prawnofinansowy aspekt pogrzebu Juliana Tuwima wobec ówczesnych pochówków. W hołdzie Poezie w 65. rocznicę śmierci," *Rocznik Łódzki*, vol. LXVIII (2018); "Powrót serca Fryderyka Chopina do Warszawy w 1945 roku. Konteksty polityczny i prawnoekonomiczny w świetle dokumentów," *Studia Chopinowskie*, issue 1 (2009); "O uznaniu za zmarłego człowieka, który zaginął w czasie podróży morskiej w związku z katastrofą statku (okrętu) albo w związku z innym szczególnym zdarzeniem na morzu," *Metryka. Studia z zakresu prawa osobowego i rejestracji stanu cywilnego*, issue 1 (2019).
E-mail: maciej.kijowski@onet.pl